

สมุฏฐานความก้าวร้าวของมนุษย์

เลิศศิริร์ บวรภักดิ์*

บทความนี้แปลและเรียบเรียงจากบทที่ ๑๖ “*The Etiology of Human Aggression*” ในหนังสือ *Art as Therapy: Collected Papers* ของ Edith Kramer หน้า ๒๑๘-๒๒๒ พิมพ์โดย Athenaeum Press, Gateshead, Tyne and Wear, Great Britain ใน พ.ศ. ๒๕๔๓. ผู้นิพนธ์ได้ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับพลสืบเนื่องจากสัญชาตญาณการเจนฆ่ากันเองของมนุษย์ แล้วสรุปให้ข้อคิดเห็นว่าศิลปะและศิลปกรรมบำบัดสามารถพัฒนาพลังจิตของมนุษย์ให้ตอบสนองต่อต้านสาเหตุที่เข้าวนของสิ่งแวดล้อมภายนอก ช่วยยับยั้งธรรมชาติความก้าวร้าวและการทำลายล้างของมนุษย์ลงได้บ้าง.

จากข่าวใหญ่ในหนังสือพิมพ์ “New Yorker” เดือนมีนาคม ๒๕๕๐ ลงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในกรุงเชชเนีย (Chechnya) ที่เจ้าหน้าที่กาชาดในโรงพยาบาลแห่งหนึ่งจำนวน ๖ คนได้ถูกสังหารขณะหลบอยู่บนเตียงโดยกลุ่มคนปกปิดใบหน้า. องค์การกาชาดสำนักงานใหญ่ได้ตอบโต้การกระทำที่อุกอาจโหดร้ายนี้ด้วยข้อความว่า “ความพยายามที่พวกเราอุทิศตัวกระทำอยู่ เกิดจากฐานความเชื่อที่ว่าแม้ในยามสงครามมนุษย์เราก็ยังดำรงไว้ด้วยสัมมาสนีอันย่นิดของความเป็นมนุษย์... หากไร้ซึ่งธรรมลุดินนี้มนุษย์เราก็ไม่แตกต่างจากสัตว์ป่าเท่าไร”. ความคิดที่ฝังใจว่าสัตว์มีความป่าเถื่อนจากแรงขับรุนแรงกระตุ้นให้สังหารต่อต้านกันเอง และความเป็นศัตรูลึวนต้องจบลงด้วยชีวิตของฝ่ายตรงข้าม แม้ Ernest Seton Thompson นักศึกษาธรรมชาติชื่อกระเดื่องก็ยังมีจินตนาการว่าหมาป่าจำฝูงจะฆ่าสมาชิกในฝูงที่ไม่เชื่อฟัง (เรื่อง ‘Lobo’ โดย ธีรอมสัน พ.ศ. ๒๕๔๑) เขาสังเกตเห็นว่าหมาป่าเพศผู้จะไม่

ทำร้ายหรือควบคุมวินัยหมาป่าเพศเมีย (นี่เป็นความอ่อนแอของโลโบ !) แต่เขาก็ไม่ถึงว่าเมื่อจำฝูงโลโบเข้าจู่โจมกำหราบหมาป่าเพศผู้ที่ไร้วินัยอย่างรุนแรง ทำยสุดกลับชะงักไม่ฆ่า.

กระทั่งเมื่อ คอนราต ลอเรนซ์ พิมพ์หนังสือ *On Aggression* พ.ศ.๒๕๐๙ เกี่ยวกับกำพืดความก้าวร้าวที่แพร่หลายติดตลาด(แต่คงไม่ครอบคลุมถึงสำนักงานใหญ่ขององค์การกาชาด) มีเนื้อหาอ้างว่าสังคมสิ่งมีชีวิตที่ครอบครองอาวุธประจำตัวจำเป็นต้องมีความรู้ลึกลับยั้งที่จะใช้งเล็บ, เขี้ยว, จะงอยปากในการทะเลาะวิวาทในกลุ่มสมาชิกเดียวกัน; กรณีที่ขาดความรู้ลึกลับดังกล่าวในที่สุดก็ได้สูญพันธุ์ไป. มนุษย์เป็นข้อยกเว้นจากกฎดังกล่าว ทั้ง ๆ ที่เราได้ก่อกองครวมโลก, ฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ และกระทำทารุณกรรมต่าง ๆ แต่ถึงจุดนี้ก็ไม่มีความรู้ลึกลับจะจบสิ้นเผ่าพันธุ์เลย.

ขอเตือนความจำว่าความขัดแย้งทางพื้นที่ไม่ได้มุ่งหวังให้ฝ่ายแพ้นหมดสิ้นหนทางอย่างถาวร เพียงต้องการให้พวกเขา

*คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ กรุงเทพมหานคร

หยุดแพร่เผ่าพันธุ์ไปชั่วฤดูกาลหนึ่ง หรือไม่ก็แยกไปอยู่ใน
อาณาเขตพื้นที่ห่างออกไปเพื่อการควบคุมจำนวนประชากรไม่
ให้มากเกินไป แต่เป็นเพียงการสะกดไว้ชั่วคราว เพราะไม่มีสิ่งมีชีวิตชนิดใดที่จะตอนเหล่าเพศผู้พวกเดียวกัน.

สิ่งมีชีวิตชนิดพันธุ์ที่ปกป้องตัวเองไม่ได้ และไม่โล่ง ซึ่ง
การอยู่รอดขึ้นอยู่กับการเล่นหลอกเท่านั้น ไม่จำเป็นต้องวิวัฒนาการ
สันดานการยับยั้งการฆ่ากันเอง ที่อาจจะเกิดการฆ่าฟันกัน
ขณะหลอกหนีภัย ดังกรณีที่กลุ่มกวางจมนุ่มอยู่ในบริเวณ
ค้ำชันแคบ ๆ กวางเพศผู้อาจใช้เขาชีวิตฆ่ากันภายในกลุ่ม.

ในเชิงชีววิทยา มนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตชนิดที่ไร้อาวุธ
ป้องกันตัว. คอแรด ลอเรนซ์ ได้มองเห็นความยุ่งยากในการ
ประสานความด้อยทางกายภาพประกอบกับการขาดการตระ
เตรียมคิดประดิษฐ์อาวุธในยุคเริ่มต้นมนุษยชาติ เมื่อสิ่งคล้าย
มนุษย์ตัวแรกหยิบก้อนหินปาใส่ศัตรูก็ต้องถูกทำร้ายเสียชีวิต.

หลังจาก ลอเรนซ์ พิมพ์หนังสือ “ว่าด้วยความก้าวร้าว”
ออกเผยแพร่ใน พ.ศ. ๒๕๐๙ แล้วต่อมาพวกเราก็ได้เรียนรู้
จากการสังเกตของ เจน กูดอัลล์ (พ.ศ. ๒๕๒๙, ๒๕๓๓) ว่า
มนุษย์มีความสามารถในการร่วมแรงร่วมใจกันที่เพียงพอ
พร้อม บุกถล่มศัตรูและทำสงครามฆ่าล้างผลาญ. ต่างจากลิงชิม-
แปนซีที่อาศัยเพียงมือเปล่า, ฟัน และยกพวกร่วมกันเข้าก่อ
ความเสียหาย. เหล่าชิมแปนซีใช้หินเฉพาะกระเพาะเปิดเปลือก
หอย หรือไม่ก็เหวี่ยงหินเหล่านั้นออกไปชู่ แต่ไม่มีความคิดใช้
วัตถุอื่นใดเป็นอาวุธ. แม้ว่าอาหารหลักของพวกมันเป็นมังสวิวัติน
แต่ก็ได้คุณค่าโภชนาการเพิ่มขึ้นจากการร่วมกันไล่ล่าสัตว์เมื่อ
ตระเตรียมทำสงคราม. จากการสังเกตของกูดอัลล์ พบว่ากลุ่ม
ชิมแปนซีที่เคยอยู่รวมกันอย่างสันติ ภายหลังได้แตกแยกเป็น ๒
กลุ่มและก่อสงครามแย่งพื้นที่ ฆ่าฟันกัน ทั้ง ๆ ที่เคยรู้จักกัน
ดีเป็นเพื่อนกันมาก่อน. ในอีกเหตุการณ์หนึ่งจากความทรงจำ
ของลูกศิษย์ของกูดอัลล์ (๒๕๒๙) เกิดในอดีตประเทศ
ยูโกสลาเวีย ที่เขาเห็นชิมแปนซีเพศผู้ตัวหนึ่งเผชิญหน้ากับ
ชิมแปนซีเพศเมียในกลุ่มศัตรูที่อุ้มลูกน้อยอยู่และไม่สามารถ
หลบหนีได้ทัน. เธอจึงใช้วิธีกล่อมชิมแปนซีตัวผู้โดยเข้าลูบไล้
ต้นขาของชิมแปนซีตัวผู้ตัวนั้นถึง ๒ ครั้ง แต่ชิมแปนซีตัวผู้
กลับกอบไปไม่มาเช็ดอุบริเวณที่เธอสัมผัสแล้วลงมือฆ่าเธอ

เยี่ยงสิ่งไม่ใช่ตัวตน ('unperson') ตามคำเปรียบเปรยของ
ออร์เวลล์. ทั้งชิมแปนซีแม่และเด็กเสียชีวิตจากบาดแผลสาหัส.
เนื่องจากร่างกายของชิมแปนซีปราศจากอาวุธร้ายแรงไม่
สามารถเอาชีวิตศัตรูได้ทันทีทันใด จึงเป็นเหตุการณ์ที่ดูโหด
ร้ายมาก. ผู้ถูกกัด, ถูกขย้ำ, เสียชีวิตอย่างช้า ๆ จากบาดแผล
มากมาย. กูดอัลล์ตั้งข้อสังเกตว่าแม้การฆ่านั้นก่อความเจ็บปวด
แต่กลุ่มชิมแปนซีฆาตกรดูว่าจะไร้จินตนาการความสุขเชิง
ทารุณกรรมที่ก่อความทุกข์ทรมานแก่ศัตรู (sadism).

ตรงกันข้าม มีหลักฐานของความสุขจากการฆาตกรรมที่
เหลือเชื่อหลายรูปแบบของมนุษย์. อย่างไรก็ตาม เมื่อมองอีก
ด้านหนึ่งของเหรียญ จะประจักษ์ว่าจินตนาการไม่เพียงทำให้
เราชอบความเจ็บปวดทรมาน แต่ทำให้รู้สึกเห็นอกเห็นใจและ
รักชอบทั้งๆ ที่เราไม่เคยรู้จักมักจี่กันมาก่อนเลย.

หวนกลับไปท่องคำกาชาดซึ่งเป็นสังคมไฟอนุรักษ ก่อ
ตั้งเมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๖. องค์การกาชาดไม่มีเป้าหมายไประงับ
สงคราม เพียงต้องการธำรงรักษาปฏิญญาพฤติกรรมสงคราม
ที่น่าจะเป็นจริยธรรมเก่าแก่ที่สุดอย่างหนึ่งของมนุษย์. ดังนั้น
เมื่อใดก็ตามที่เกิดสงครามด้วยเกียรติศักดิ์และตามกติกา
นักรบจะแยกแยะระหว่างนักรบในสนามรบกับกลุ่มคนที่ไม่ใช่
นักรบโดยตรง, ระหว่างอาวุธคุณธรรมกับอาวุธอธรรม, และ
ระหว่างการทำเยี่ยงศิวิไลซ์กับความป่าเถื่อนต่อนักโทษ
สงครามและผู้บาดเจ็บ. อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าในสงครามครั้งใด
ที่ผ่านไป ก็มีการฝ่าฝืนปฏิญญาดังกล่าวซ้ำแล้วซ้ำเล่า แต่
กระนั้นก็ยังมีความพยายามธำรงไว้ซ้ำแล้วซ้ำอีกอยู่อย่างนั้น.
น่าสนใจที่ได้เห็นว่าปฏิญญาอันทรงเกียรติมักจะได้รับ
ยอมรับและปฏิบัติเมื่อคู่ต่อสู้มีพลังอาวุธยุทธโธปกรณ์ทัดเทียมกัน
มีพลังสมดุลกัน ซึ่งทำให้หวนคิดถึงสมดุลระหว่างคู่ต่อสู้ที่ใช้
อาวุธทางกาย ดังเช่นพฤติกรรมที่กล้าหาญของอัศวินสมัย
กลางทั้งในการแข่งขันและในการสู้รบ. พวกเขาเป็นเสมือนรถถัง
ชุดเกราะที่สวมใส่ได้รับการออกแบบโดยผู้เชี่ยวชาญ ประกอบ
ให้สวมและถอดออกได้. อย่างไรก็ตามการปฏิบัติอย่างกล้า
หาญมีเกียรติปรากฏเฉพาะเหล่าอัศวินเท่านั้น ราษฎรทั่วไป
และพวกนอกรีตถูกฆ่าอย่างไร้เวทนา. ปัจจุบันนักรบผู้กล้า
หาญได้สูญสิ้นไปแล้วหลังจากการประดิษฐ์ปืนสามารถยิงทะลุ

ชุดเกราะของพวกเขา.

ในช่วงหนึ่งประเทศสหรัฐอเมริกาเป็นผู้ครอบครองอาวุธระเบิดปรมาณูและได้ใช้แต่เพียงฝ่ายเดียว. แต่เมื่อมีประเทศมหาอำนาจอื่น ๆ ได้ครอบครองมันบ้าง ก็ถูกสหรัฐอเมริกาต่อต้านและสร้างกฎกติกาที่กีดกันการผลิตและการใช้. แม้ว่าการสงวนท่าทีส่วนตัวอาจเป็นเหตุผลหลัก แต่ก็อาจจินตนาการได้ว่ามีพลังสัญชาติญาณดั้งเดิมเข้ามาร่วมเหนี่ยวรั้ง. กติกาด้านการผลิตการใช้ระเบิดปรมาณูในปัจจุบันจะเป็นมาตรฐานสองนัย - double standard* หรือไม่ก็เป็นที่ยกขำอยู่ (ผู้แปล).

โดยสรุป ความพยายามให้การทำสงครามในยุคปัจจุบันเป็นไปอย่างอารยะวิสัยได้ล้มเหลวอย่างสิ้นเชิง จึงมีคำถามว่า ศิลปะจะสามารถช่วยในด้านความรับผิดชอบทางสังคม ทั้งในยามสงครามหรือสันติภาพได้หรือไม่. ข้าพเจ้าขอเสนอแนะด้านหนึ่งของศิลปะที่คิดว่าอาจจะสามารถบรรเทาพฤติกรรมป่าเถื่อนทำลายล้างของมนุษย์ไว้ความรับผิดชอบลงได้บ้าง.

การตั้งใจหวงรำลึกความเกิดขึ้นในขอบเขตจำกัดในจิตชีวิตของสิ่งมีชีวิตชนิดพันธุ์อื่น ได้เกิดขึ้นอย่างพุ่มเฟือยในจิตวิสัยของมวลมนุษยชน มากเสียจนส่วนใหญ่ต้องอยู่ใต้สติสัมปชัญญะเพื่อให้สามารถดำเนินชีวิตต่อไป. จิตภาพนี้เป็นอาณาจักรที่ภายในไร้อะไรทั้งกาลเวลาที่ไม่มีการย้อนกลับ หรือแม้แต่กฎแห่งเหตุและผลหรือจุดจบแห่งชีวิตที่ตกดิน แต่กลับมีวังวนแห่งจินตภาพที่ไม่แน่นอนมาอยู่แทนที่ ผ่าพันกับสันดานดิบที่ชื่นชอบความปรารถนาและความหวาดกลัว. ในเชิงจิตวิเคราะห์ เราคำนึงถึงกระบวนการดั้งเดิมที่ประกอบหน้าที่ที่ประจักษ์ชัดว่าความคิดที่ไร้เหตุผลและบ้าบอนี้ก่อให้เกิดอันตรายร้ายแรงต่อปัจเจกบุคคลและสังคม. อย่างไรก็ตาม วังวนแห่งนี้ยังเป็นแหล่งพลังงานทางจิตทุกอย่าง, เชิงสร้างสรรค์และความคิดเชิงรับรู้ด้วย. แม้เราไม่สามารถปฏิเสธมัน เราต้องปรับลดความรุนแรงของมัน, แปรเปลี่ยนรูปแบบ, และใช้มันอย่างสร้างสรรค์. ในสถานการณ์ที่ล่อแหลมนี้ ศิลปะเป็นอาณาจักรที่ซึ่งความเพ้อฝันที่ล่องลอยถูกจับยึดเปลี่ยนแปลงเป็นจินตนาการ. พื้นที่ส่วนนี้จึงเป็นที่พักใจที่ปลอดภัยความรุนแรง

*อรรถสิทธิ์ เวชชาชีวะ, สมชัย บวรกิตติ. Double standard not double standards. ธรรมศาสตร์เวชสาร ๒๕๔๙;๖:๒๘๕.

ของหลักการแห่งความเป็นจริง. ความเสมอภาคได้ถูกสร้างให้เกิดอานาภาพปลุกประสบการณ์แท้จริงโดยไม่ไปกระตุ้นการแสดงออกที่รุนแรงในโลกแห่งความเป็นจริง. ในสภาพนี้ขอบเขตของประสบการณ์ที่เป็นไปได้ได้ขยายวงกว้างออกไปอย่างมาก. วัสดุที่จะต้องถูกต่อต้านอย่างแข็งขันได้เปลี่ยนรูปไปเป็นแหล่งพลังงานและความเพลิดเพลิน.

เมื่อเราต้องตัดสินอายุหรือวัฒนธรรมด้านศิลปะของสิ่งหนึ่งใด อาจเห็นว่าอายุหรือวัฒนธรรมของสิ่งนั้นดูอ่อนเยาว์กว่าที่เป็นจริง. ข้อสังเกตนี้ไม่ได้บ่งบอกว่าศิลปะเป็นเพียงสิ่งบำรุงหรือหลักธรรมสอนใจ โดยแท้จริงแล้ว การฆ่าฟันกันและความโหดร้ายมีแฝงอยู่ในทุกศาสนา, ในนิยายลึกลับ, พิธีกรรมและสงครามที่นำมาเสนอเป็นชิ้นงานศิลปะหรือแม้เข้าร่วมเฉลิมฉลองงานศิลปะแห่งมนุษยชาติ. อย่างไรก็ตามจากภาพวาด *Gumica* ของ พิคัสโซ่, ภาพวาดความรักทุกข์ทรมานพระเยซูเจ้า (Christ's Passion), ภาพนูนของกรีกในบทพ่ายแพ้ของชาวเมซอน (The Defeat of the Amazons), จนถึงภาพการฆ่าควายบิสันในถ้ำ Lascaux ซึ่งทุก ๆ กรณีมีคุณภาพยอดเยี่ยม. ลักษณะที่ปรากฏในภาพเหล่านี้ได้ช่วยไถ่บรรเทาความโหดร้ายในเหตุการณ์ โดยไม่บั่นทอนพลังภาพความเศร้าสลดและความสะเทือนใจ. ข้าพเจ้ายังคงจดจำความรู้สึกและความประหลาดใจของประสบการณ์ในสมัยเด็กที่ไปชมภาพวาด *Flagellation of Christ* ของไมเคิล แพเซอร์ ที่พิพิธภัณฑ์ *Kunsthistorische* ในกรุงเวียนนาที่แสดงหยาดโลหิตบนร่างพระเยซูเจ้าที่ออกแบบไว้อย่างพิศดาร. การจัดวางและบรรยายที่หยดย้อยงดงามทำให้เกิดความรู้สึกว่าไม่ใช่เล็ดจากการเขียนดี สร้างความรู้สึกถึงถึงความทุกข์ทรมานที่ไม่มีที่เปรียบของพระเยซูเจ้า.

ในฐานะศิลปินและนักศิลปกรรมบำบัดข้าพเจ้าเป็นห่วงแนวโน้มความเป็นไปในหมู่วิศัลปินทุกวันนี้. ทั้ง ๆ ที่พวกเขาเข้าไปยุ่งเกี่ยวทุกเรื่องเกี่ยวกับทางโลก พวกเขาโน้มเอียงไปทำงานศิลปะที่สะท้อนความโหดร้ายและความน่าสพึงกลัวต่างๆ ต่อภวังค์ผวา ซึ่งจำเป็นต้องเพิ่มความรู้สึกให้รุนแรงขึ้นเรื่อยๆ ไม่สิ้นสุด. ศิลปินเหล่านี้มีแนวโน้มที่พยายามสร้างรูปแบบที่เน้นสัญลักษณ์ที่ดำรงอยู่ในจินตนาการ.

ถึงจุดนี้ข้าพเจ้าเป็นห่วงว่าศิลปะไม่ได้สนับสนุนศาสนาอีกต่อไป แต่ได้เข้ามาแทนที่ศาสนา. เมื่อศาสนาสูญเสียอำนาจและเกิดความเชื่อถึงความต้องการลึก ๆ ของมนุษย์ที่ไม่อาจบรรลุความปรารถนา. ทุกศาสนาสอดแทรกด้วยความโหดร้ายซึ่งดูว่าคอยทำหน้าที่เติมความกระหายภาวะโหดร้ายและการเช่นฆ่า ซึ่งเป็นความปรารถนาการทำลายล้าง. เมื่อจับคู่เข้ากับกฎกติกาตามศีลธรรม ศาสนาเป็นแกนสนับสนุนความมั่นคงของสังคมโดยการจัดโครงสร้างด้านตันหาราคะและความก้าวร้าวภายในสภาวะจิตของมนุษย์. ในการค้นหาสิ่งทดแทน

พลังศาสนา ศิลปะมักถูกนำมาเป็นตัวแทนที่ ซึ่งเป็นอันตรายและมลทินแก่บทบาทศิลปะ.

เมื่อสังคมของเรายังมีความเชื่อที่มกยฝังลึกในจิตสำนึกว่าอาจมีพลังที่ทำให้ล้างโลกเกิดขึ้นได้ ศิลปะไม่มีพลังอำนาจเช่นนั้น ทั้งศิลปะและศิลปกรรมบำบัดทำได้เพียงช่วยปัจเจกบุคคลให้ทนทานความเย้ายวนของโลกพาณิชย์ ทำให้พวกเขาตอบสนองความยิ่งใหญ่ของโลกธรรมชาติและพร้อมที่จะปกป้องรักษามัน.

**Abstract The Etiology of Human Aggression
Lertsiri Bovornkitti***

*Faculty of Fine Arts, Srinakarintharawiro University, Bangkok 10110

This paper is an edited, transcribed version of the 16th chapter of Edith Kramer's book entitled *Art as Therapy*, published by Athenaeum Press, Gateshead, Tyne and Wear, Great Britain; 2000, p. 218-222. The author investigates the consequences of the absence of any instinctively anchored inhibitions against killing one's own kind in our species. Art seems indeed able to help tame irresponsible human destructiveness, as it gives form and creates symbols that can endure. However, art cannot substitute for religion nor create beliefs that would possess the power to control aggression. Art and art therapy can do no more than help individuals to resist the seductive appeal of commercialism, to make them responsive to the majesty of the natural world, and therefore more ready to defend it.

Key words: *etiology, human aggression, art, art therapy*

■ Riot police subdue an injured demonstrator on Ratchadamnoen avenue.
 APICHIT JINAKUL

(ภาพจากหนังสือพิมพ์บางกอกโพสต์ ฉบับวันที่ ๓ กันยายน พ.ศ. ๒๕๕๑)

๖ ประเทเดือด...ภาพกลุ่ม นปถ.พร้อมอาวุธครบมือบุกทางคืนทำเนียบรัฐบาลกลางตึกก่อนปะทะกับฝ่ายพันธมิตรบริเวณสะพานผัฒวานาและถนนราชดำเนิน โดยมีเสียงปืนดังขึ้นกษานัก มีผู้เสียชีวิต ๑ ราย บาดเจ็บจำนวนมาก ซึ่งมาจากรัฐมนตรีประกาศใช้ พ.ร.ก.สถานการณ์ฉุกเฉินพร้อมแต่งตั้ง พล.อ.อนุพงษ์ เผ่าจินดา ผบ.ทบ. เป็นหัวหน้าผู้รับผิดชอบและมอบอำนาจในการแก้ไขสถานการณ์

(จากหนังสือพิมพ์คมชัดลึก ฉบับวันที่ ๓ กันยายน พ.ศ. ๒๕๕๑)